

siedziba

Wielka Synagoga i Dom Tałmudyczny

Wielką murowaną synagogę wzniesiono w 1642r. Jej budowa przypada na okres dominacji tykocińskiego kahału wśród skupisk żydowskich na Podlasiu, Mazowszu i Litwie. Zbudowana na planie kwadratu, z cegły na zaprawie wapiennej, niepodpiwniczona, pod względem architektonicznym należała do końcowej fazy ewolucji nowego stylu, jaki wykształcił się w latach 30. i 40. XVIIw. na należącej wówczas do Korony Ukrainie i ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ogromną kubiczną bryłę synagogi z okrągłą wieżą w północno-zachodnim narożniku, pokrywało tzw. dziewięciopółowe sklepienie, ponad którym znajdował się typowy dla renesansu, pogrążony dach osłonięty attyką. Centralne miejsce we wnętrzu zajmowała murowana bima, dwukondygnacyjna, wsparta na czterech potężnych słupach przykryta sklepieniem klasztornym. Powierzchnię słupów pokrywały tynki imitujące ciosy kamienne. Wnętrze bimy otrzymało bogatą późnorenesansową dekorację stiukową w tzw. typie kalisko – lubelskim. Takie samo stiukowe zdobienie widniało na krawędziach sklepień sali wielkiej. Pola sklepień sali głównej i bimy pokrywały polichromie wyobrażające firmament niebieski ze złotymi gwiazdami. Aron ha-Kodesz na wschodniej ścianie o manierystycznej dekoracji rzeźbiarskiej był bogato złocony. Na ścianach synagogi zaczęto umieszczać polichromie z tekstami modlitw. Te ozdobne tablice służyły nie tylko do dekoracji wnętrza, ale spełniały praktyczną rolę: ułatwiając wiernym wspólne odmawianie modlitw podczas uroczystych nabożeństw w warunkach, gdy słabe oświetlenie uniemożliwiało korzystanie z modlitewników. W ciągu następnych dziesięcioleci do głównego korpusu synagogalnej budowli dostawiano przybudówki, w których mieściły się sklepiki i bejt midrasze, czyli domy nauki.

Przylegające do synagogi sklepiki stopniowo likwidowano na rzecz powiększania jej powierzchni. Z czasem z tych dobudówek wykształciły się, istniejące do dziś parterowe pawilony o tzw. sklepieniach kolebkowych z lunetami, nakryte pulpitowymi dachami, otaczające z trzech stron główny korpus. Mieścił się w nich przedsionek oraz oddziały modlitewne dla kobiet. Po wielkim pożarze w 1736 r., gdy zawaliły się sklepienia synagogi i doszczętnie spłonęła rytualna łaźnia. Władze kahału natychmiast przystąpiły do odrestaurowania synagogi i budowy nowej łaźni. W rezultacie wielka synagoga otrzymała kształt architektoniczny zachowany do dziś. Renesansowy dach z attyką zastąpiono wysokim dachem mansardowym. Zmienił się wystrój wnętrza. Na odbudowanych sklepieniach nie przywrócono stiukowych dekoracji i malowideł, a w miejsce zniszczonego boniowania na filarach bimy umieszczono, wykonane na gładkim tynku rokokowe polichromie. Po zagładzie tykocińskich Żydów w czasie II wojny światowej, wielka synagoga, ograbiona i spustoszona, niszczała. W latach 50. XXw., staraniem ówczesnego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Władysława Paszkowskiego, została zabezpieczona przed dalszą dewastacją i wkrótce poddana gruntownej konserwacji. Ostateczne prace przeprowadzono na koszt skarbu Państwa w latach 70. XX w. i w 1978 r. obiekt przekazano ówczesnemu Muzeum Okręgowemu w Białymstoku, jako siedzibę jego tykocińskiego oddziału.

W 1976 r. odbudowany został Dom Talmudyczny (Beit Midrasz z XVIII w.), zniszczony w czasie II wojny światowej, w którym znajdują się stałe ekspozycje i są organizowane wystawy czasowe.

Historia placówki

Muzeum w Tykocinie zostało utworzone 1. XI. 1976 r. Siedzibą Muzeum są budynki pozostałe po miejscowej gminie żydowskiej: zachowana XVII-wieczna Wielka Synagoga i Wielki Bejt Midrasz odbudowany od podstaw po zniszczeniach wojennych. Główne kolekcje Muzeum w Tykocinie, obrazujące historię i kulturę miasta i jego okolicy, powstawały w latach 70., 80. i 90. XX

w.. Wśród nich wyróżniają się szczególnie: kolekcja judaistyczna, zbiory zabytków aptekarstwa (wyposażenie dawnych prowincjonalnych aptek i archiwalia aptekarskie), zbiory wyposażenia domów od końca XIX w. do II wojny światowej, kolekcja archiwów rodzinnych, dokumentująca dzieje kilku tykocińskich rodzin. Zbiory Muzeum w Tykocinie liczą obecnie ponad 3800 eksponatów. Obrazują przeszłość i kulturę Tykocina w ostatnich dwóch stuleciach. Muzeum w Tykocinie od samego początku istnienia wyróżniało się bardzo aktywną działalnością oświatową i popularyzatorską skierowaną do miejscowego małomiasteczkowego społeczeństwa jak i do publiczności z większych ośrodków, przede wszystkim Białegostoku i innych miast. Lekcje muzealne, odczyty, prelekcje, wieczory poezji, spektakle i koncerty gromadzą liczne grono odbiorców. W dziedzinie kultury żydowskiej działania te ograniczały się początkowo do lekcji i prelekcji muzealnych przeprowadzanych przez pracowników. W latach 90. rozpoczęto cykl wykładów związanych tematycznie i czasowo ze świętami żydowskimi. Interesującym doświadczeniem pracy oświatowej stała się działalność teatralna, wykorzystywana w popularyzacji tykocińskiej kultury poprzez widowiska plenerowe oraz spektakle w muzealnych wnętrzach. Od 1990 r. prezentowano inscenizacje świąt żydowskich, ukazując ich bogatą tradycję. Muzeum jest skupione na szerokim propagowaniu wiedzy o historii i kulturze żydowskiej, a także o historii Tykocina i jego miejsca w kulturze dawnej Rzeczypospolitej. W działalności oświatowej i popularyzatorskiej ważną dziedziną jest także pielęgnowanie i upowszechnianie polskiej tradycji mieszkańców Tykocina. W salonie muzealnym odbywają się spotkania z okazji świąt narodowych oraz różnych historycznych rocznic. W Wielkiej Synagodze odbywają się koncerty muzyki kameralnej, klezmerskiej, pieśni żydowskich oraz różnego rodzaju występy artystyczne.

7 Nowych Cudów Polski 2013

Wielka Synagoga w Tykocinie, będąca siedzibą Muzeum w

Tykocinie Oddziału Muzeum Podlaskiego w Białymstoku, zajęła piąte miejsce w Plebiscycie Magazynu National Geographic Traveler „7 Nowych Cudów Polski 2013”.